

клад допомагає здійснювати діалоги не тільки мов, але і культур. По суті, ця сфера корелюється порівняльною лінгвокультурологією.

Отже, сполучення лінгвокультурологічного і когнітивного підходів дозволяє релятивізувати принцип мовної відносності, яка, у свою чергу, виявляється відносною, а не абсолютною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великобритания: Лингвострановедческий словарь / Рум А.Р.У., Колесников Л.В., Пасечник Г.А. и др. – М.: Рус. яз., 1978. – 480 с.
2. Воробьев В.В. Культурологическая парадигма русского языка: Теория описания языка и культуры во взаимодействии. – М.: Ин-т русск. яз. им. А.С. Пушкина, 1994. – 76с.
3. Бургин М.С. Культурологический подход как средство достижения высшего уровня владения языком // Язык и культура: Пятая междунар. науч. конф. – Т. 1: Философия языка и культуры. – Киев: Collegium, 1997. – С. 25 – 26.
4. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1990. – 248 с.

УДК – 81'271:81'42

Качмар О. Ю.
(Ужгород, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ *MANAGEMENT*

У статті розглянуто одне з основних понять когнітивної лінгвістики – концепт та його специфічні риси. Проаналізовано основні підходи до його тлумачення – лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний, запропоновані вітчизняними та зарубіжними науковцями. Виокремлено структурні та типологічні особливості концепту.

Ключові слова: *концепт, типологія, лінгвокогнітивний, лінгвокультурний, антропология.*

В статье рассмотрено одно из основных понятий когнитивной лингвистики – концепт и его специфические черты. Проанализированы основные подходы к его определению – лингвокогнитивный и лингвокультурный, предложенные отечественными и зарубежными учеными. Выделены структурные и типологические особенности концепта.

Ключевые слова: *концепт, типология, лингвокогнитивный, лингвокультурный, антропология.*

The article deals with the concept – one of the basic units of cognitive linguistics. Specific features and various approaches (linguocognitive and linguoculturological) are analyzed in it. Concept structure and classification features are examined.

Keywords: *concept, typology, linguocognitive, linguoculturological, anthropology.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки традиційні проблеми мовознавства постають в іншому світлі. Цей факт пояснюється заміною системно-структурної та статичної парадигми, що панувала у гуманітарних знаннях минулого століття, парадигмою антропоцентричною, функціональною, когнітивною і динамічною, яка повернула людині статус “міри всіх речей” і поставила її у центр Всесвіту [1: 64]. У межах цієї парадигми проводиться вивчення того, як мова бере участь у пізнавальних процесах та когнітивній діяльності людини, як людина характеризується через призму мовної комунікації [2]. Виникає необхідність у вживанні нового терміна для адекватного позначення змістової сторони мовного знака, який зняв би функціональну обмеженість традиційного значення та сенсу і в якому органічно поєднувалися б логіко-психологічні та мовознавчі категорії [3: 4]. У сьогоднішній лінгвістичній літературі широкого вжитку набули такі терміни, як «концепт», «лінгвокультурема», «міфологема», «логоепістема», найбільш поширеним серед яких виявилось поняття «концепт».

Концепт як термін почав активно вживатися у різних сферах літературознавчої та лінгвістичної літератури і, хоча він увійшов у понятійний апарат семантики, когнівістики, лінгвокультурології та інших дисциплін, єдиного розуміння терміна «концепт» по сьогоднішній день не існує.

Актуальність статті зумовлена наявними суперечностями у розумінні поняття концепту та відсутністю єдиного підходу до його опису. У дослідженнях часто простежується взаємозамінювання понять «когнітивний концепт» та «лінгвокультурний концепт».

Мета статті – проведення комплексного аналізу поняття «концепт» з лінгвокогнітивної та лінгвокультурологічної точок зору.

Мета статті передбачає виконання таких **завдань**:

1. здійснити стислий огляд лінгвістичних досліджень, що стосуються виникнення та визначення терміна «концепт»;
2. конкретизувати визначення концепту в когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології;
3. розглянути основні смислові характеристики концептів, їх структуру та класифікацію.

Об’єкт статті – концепт як явище когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології.

Предмет дослідження – смислові характеристики лінгвокогнітивного та лінгвокультурного концептів, їх структура та класифікація.

У сучасному мовознавстві у межах антропоцентричної парадигми розвиваються такі напрями, як когнітивна лінгвістика та лінгвокультурологія.

Когнітивна лінгвістика вивчає мову як когнітивний механізм, що відіграє важливу роль у кодуванні та декодуванні мовних одиниць. Її завдання полягає в описі та поясненні мовної здатності і знань як внутрішньої когнітивної структури й динаміки того, хто говорить і того, хто слухає, яка виступає системою переробки інформації, складається з обмеженого числа самостійних модулів і співвідносить мовну інформацію на різних рівнях [4: 111-112].

Лінгвокультурологія – комплексна наукова дисципліна, що виникла на стику лінгвістики і культурології, яка вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури й мови у її функціонуванні та досліджує цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного та позамовного змісту за допомогою системних методів та з орієнтацією на сучасні пріоритети, які відображають нову систему цінностей [5: 4].

Оскільки теорія концепту характеризується поєднанням постулатів когнітології та лінгвокультурології, спробуємо проаналізувати його сутність на базі вивчення обох підходів.

Прийнято вважати, що предметом дослідження когнітивної лінгвістики є когнітивний концепт, а предметом дослідження лінгвокультурології – лінгвокультурний або культурний концепт. При когнітивному підході концепт трактується з позицій характерного для нього знання, віддзеркаленого у свідомості його носія та розглядається як ментальне утворення, що репрезентує собою всю сукупність знань про певний об'єкт. У лінгвокультурологічному напрямі терміном концепт позначають національно специфічну сукупність понять, образів, оцінок, символів, пов'язаних із певним об'єктом навколишнього світу [6: 7-8]. Сам термін «концепт» має тривалу історію і неодноразово пересмислювався. В науковому дискурсі він був ужитий ще в епоху Середньовіччя в ході дискусії про загальні поняття («універсалії»). Концептуалісти – прихильники напряму схоластичної філософії, заснованого Абельяром, – доводили, що універсалії не існують у вигляді фізичних явищ (як стверджували адепти реалізму), не є «потрясінням повітря» (як їх характеризували представники крайнього номіналізму, а є продуктом пізнавальної діяльності людини, тобто концептом. Концепти, в розумінні Абельяра, є логіко-лінгвістичними категоріями, які утворюють міст між світом думки і світом буття. «Абельяр зовсім не отожднював концепт із поняттям, як це робили послідовники логіко-філософської традиції. Для Абельяра концепт гранично суб'єктивний, пов'язаний не з мовними структурами, а з мовленням, орієнтований на адресата, формується під впливом не тільки процедур абстрагування, а й чуттєвого досвіду й уявлення» [7]. У подальшому термін «концепт» застосовувався в основному в математичній логіці, звідки й був запозичений лінгвістами [6]. Одним із перших дослідників у світовій лінгвістиці, хто звернувся до проблеми визначення концепту, був С.А. Аскольдов, який уважав, що найважливішою функцією концептів як пізнавальних засобів є функція заміщення. «Концепт є мисленнєвим утворенням, яке заміщує нам у процесі мислення невизначену кількість предметів одного й того ж типу» [8: 312]. Розвиваючи ідеї С.А. Аскольдова, Д.С. Ліхачов пропонує розглядати концепт як «алгебраїчне вираження значення, яким носії мови оперують в усному та писемному мовленні, адже охопити значення в усій його складності людина не встигає, не може, а інколи по-своєму інтерпретує його (залежно від своєї освіти, особистого досвіду, професії та ін.)» [9].

Серед зарубіжних теорій й концепту найбільший внесок у їхнє вивчення зробила А. Вежбицька – як у когнітивний, так і в лінгвокультурологічний напрями їхнього дослідження: «концепт – це об'єкт зі світу «Ідеальне», що має ім'я та відображає певні культурно зумовлені уявлення людини про світ «Дійсність» [10: 10].

Представники лінгвокогнітивного напряму О.С. Кубрякова [10], М.М. Болдирев [12], І.О. Стернін [13], А.П. Бабушкін [14] та ін. інтерпретують концепт як одиницю оперативної свідомості, що виступає у вигляді цілісного, нерозчленованого відображення факту дійсності.

Так, наприклад, М.М. Боддирев характеризує концепт як «квант знання», зорієнтований на відображення онтології світу у зв'язку з потребами соціальної дійсності [12, 22].

Найбільш переконливим, на нашу думку, є визначення концепту, запропоноване О.С. Кубряковою: «концепт – це термін, що слугує для роз'яснення ментальних і психічних ресурсів свідомості людини та тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини» [11: 90].

Представники лінгвокультурного напрямку В.І. Карасик [15], С. Г. Воркачов [1, 3], Г.Г. Слишкін [7] та ін. досліджують концепти як елементи національної лінгвокультури у зв'язку з національними цінностями та національними особливостями певної культури

С.Г. Воркачов визначає концепт як «оперативну одиницю думки», як «одиницю колективного знання, що має мовне вираження і характеризується етнокультурною специфікою» [3: 51-52].

Ю.С. Степанов пропонує таке визначення: «Концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. З іншого боку, концепт – це те, завдяки чому людина – проста, звичайна людина, не «творець культурних цінностей» – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [16].

В. І. Карасик розуміє концепт як «багатовимірну ментальну одиницю з домінуючим ціннісним елементом» [15: 76-77].

Г.Г. Слишкін розмежовує когнітивний та лінгвокультурний концепт так:

- одному когнітивному концепту відповідає одна мовна одиниця, в той час як лінгвокультурний може і повинен реалізовуватися за допомогою цілої низки мовних одиниць;

- для когнітивіста кожному слову відповідає певний концепт, в той час як для лінгвокультуролога іменами концептів є обмежене число культурно значущих одиниць [7].

Отже, концепт у лінгвокультурологічному розумінні характеризується наявністю мовної «прив'язки» і визначається етнокультурною специфікою світосприйняття. У межах цієї інтерпретації концепт отримує генетичний опис і є не тільки одиницею індивідуальної, а й колективної свідомості. Основною ознакою, що відрізняє лінгвокультурне розуміння концепту від когнітивного є його закріпленість за певним засобом його репрезентації – концепт як ментальне утворення вищого ступеня абстрактності пов'язаний переважно саме зі словом, найкраще визначається та описується через мову. План змісту лінгвокультурного концепту включає як мінімум два ряди семантичних ознак. По-перше, у нього входять семи, спільні для всіх його реалізацій, які скріплюють лексико-семантичну парадигму та утворюють понятійну або прототипну основу. По-друге, йому належать семантичні ознаки, спільні хоча б для частини його реалізацій, позначені етносемантичною, лінгвокультурною специфікою і пов'язані з ментальністю носіїв мови або з менталітетом національної мовної особистості.

Організація концепту складна, оскільки включає в себе поняттєві й культурні складники: вихідну форму (етимологію), основні змістові ознаки, конотації (асоціації та оцінки). Т.В. Луньова пропонує модель концепту, яка включає ядро та п'ять модусів. У ядрі зберігається найсуттєвіше зі знань та уявлень, що складають зміст відповідного концепту. Модуси розрізняються залежно від типу інформації, що в них зберігається:

- раціонально-логічний модус пов'язаний із формуванням логічних понять про пізнаваний об'єкт чи аспект дійсності;

- картинно-образний – з наочно-чуттєвими уявленнями про об'єкт чи аспект;
- модус фіктивності – впорядкована сукупність метафор, за допомогою яких відбувається додаткове осмислення пізнаваного;
- аксіологічний модус містить оцінку мовців певного фрагмента дійсності;
- ціннісний – утилітарно-практичну чи культурну значущість, що приписується мовцями певному феномену [17: 88-160].

Дослідники описують різні типи концептуальної структури, серед яких виділяються:

- структура як ієрархія елементів;
- структура як концептуальне поле;
- структура як сукупність семантичних параметрів, за якими може вестися його вивчення [6: 15].

Типологізація концептів, як і їх визначення та структура, не має однозначного підходу. У статті ми розглянемо класифікацію, запропоновану М.М. Полужиним, який виділяє такі концепти:

- 1) за змістовим наповненням – концепт-уявлення, концепт-схема, концепт-фрейм, концепт-сценарій, концепт-конструкт, концепт-інсайт, концепт-гештальт;
- 2) за мовною репрезентацією – рамкові концепти, концепти дії;
- 3) за ступенем інтеграції семантичних структур – супер-концепти, макроконцепти, базові концепти, мікроконцепти;
- 4) за роллю концепту у структурі мовного значення – концепти-класифікатори, інтегровальні концепти, концепти-усунення [18].

Підсумовуючи все, сказане вище, доходимо висновків про те, що:

1) когнітивний та лінгвокультурологічний підходи до інтерпретації не є такими, що взаємно виключають один одного. Ці підходи розрізняються векторами стосовно індивіда: лінгвокогнітивний аспект – це напрям від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – це напрям від культури до індивідуальної свідомості. Тобто, у лінгвокультурологічному розумінні концепт – це колективне смислове ментальне утворення, яке фіксує своєрідність культури і цим відрізняється від лінгвокогнітивного підходу, що розглядає його як індивідуальне смислове ментальне утворення, яке структурує і реструктурує дійсність. У зв'язку з цим когнітивний підхід, доповнений лінгвокультурологічним, видається нам найбільш перспективним у дослідженні концептів, що належать свідомості носіїв різних мов і культур.

2) найбільш раціональний погляд на структуру концепту реалізується у його репрезентації як ієрархічно організованого взаємозв'язку елементів різного рівня абстракції;

3) відповідно до лінгвокультурної парадигми у структурі концепту прийнято виділяти образний, понятійний та ціннісний компоненти;

4) у нашому дослідженні ми дотримуємося такого визначення **лінгвокультурного концепту: це – умовна ментальна одиниця, спрямована на комплексне вивчення мови, свідомості й культури та відрізняється від інших ментальних одиниць (когнітивний концепт, фрейм, сценарій, поняття, образ, гештальт) акцентуацією ціннісного елемента.** Центром концепту завжди є цінність, оскільки він слугує дослідженню культури, в основі якої лежить саме ціннісний принцип.

5) ділова комунікація, в інформаційному просторі якої вербалізується концепт MANAGEMENT, є сферою ділової активності агентів управління у межах культурної

спільноти, де зосереджені цінності для соціуму та індивіда. Тому менеджер значною мірою повинен урахувати ціннісний компонент, що у комунікативних ситуаціях має визначальний вплив на розгортання процесів управління. Саме з цих міркувань вважаємо доцільним розглянути лінгвокультурологічні особливості концепту MANAGEMENT.

У ході нашого дослідження також виявилось, що під час вивчення концепту в межах лінгвокультурології на перше місце висувається не спосіб репрезентації знань у свідомості носія мови, як це характерно для когнітивної лінгвістики, а питання про зміст концепту та його лінгвокультурну специфіку. У зв'язку з цим зазначений підхід, як нам видається, є найбільш перспективним під час дослідження концептів, що належать свідомості носіїв різних мов і культур. Це й зумовило вибір зазначеного напрямку як базового у проведенні сучасних досліджень концепту MANAGEMENT в американському управлінському дискурсі.

Перспективним нам видається детальніше вивчення змісту та структури концепту MANAGEMENT, вербалізованого в американському управлінському дискурсі. При цьому маємо на меті:

- визначити образні, понятійні та ціннісні характеристики досліджуваного концепту в американській мовній свідомості;
- встановити основні соціо- та лінгвокультурні особливості у ставленні до управлінської комунікації американського ділового співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропологической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – №1. – С.64-72.
2. Антропоцентризм [Електронний ресурс]: 2008. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Антропоцентризм>.
3. Воркачев С. Г. Концепт как «зонтиковый термин» / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. Вып. 24. – М., 2003. – С. 4–12.
4. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полюжин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – С. 105-121.
5. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) / В. В. Воробьев. – М.: РУДН, 1997. – 331 с.
6. Полюжин М. М. Про синкретичні теорії концепту / М. М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології. Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2006. – С. 5-22.
7. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование / Г. Г. Слышкин // Вестник ВГУ. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2004. – № 1. – С. 29–34.
8. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. – М. 1997. – С. 34 – 69.
9. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачёв // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М.: Наука, 1993. – Т. 52. №1. – С. 3–9.
10. Вежбицкая А. Язык, культура и познание / А. Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1997. – 410 с.

11. Кубрякова Е. С. Концепт. Концептуализация / Е. С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филологическ. ф–т МГУ, 1996. – С. 90–94.
12. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: ТГУ, 2002. – 123 с.
13. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 58–65.
14. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж: ВГУ, 1996. – 104 с.
15. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3–16.
16. Степанов Ю.С. Концепт / Ю. С. Степанов // Словарь русской культуры: опыт исследования. – М.: Школа «Языки русской культуры». – 1997. – С. 43–83.
17. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: Дис. канд. філ. наук: 10. 02. 04 / Т. В. Луньова. – К., 2006. – 348 с.
18. Полюжин М. М. Типологія й аналіз концептів / М. М. Полюжин // Іноземна філологія. 2009. Вип.121. – С. 80-89.

УДК 811.161.2'276 + 811.373

*Миколенко Т. М.
(Тернопіль, Україна)*

СЛЕНГОВА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ФРЕЙМУ “ВІДПОЧИНОК”

У статті виявлено і класифіковано сленгові експлікатори поняття “Відпочинок” у мовленні жителів м. Тернополя. Конкретизовано термін “сленг”. Змодельовано когнітивну структуру, яка відтворює аналізоване поняття.

Ключові слова: сленг, лексика, фрейм, “відпочинок”.

В статтє виявлені и класифіцировані сленговіє експлікатори поняття “Отдых” в речі жителєй г. Тернополя. Конкретизирован термин “сленг”. Смоделирована когнитивная структура, которая воспроизводит анализируемое понятие.

Ключевые слова: сленг, лексика, фрейм, “отдых”.

The article gives classification of slang vocabulary of the concept of “Rest” in the speech of residents of Ternopil.

Keywords: slang vocabulary, frame, rest.

Культурна ситуація 90-х років ХХ ст. позначена вибухом різноманітних форм нелітературного мовлення і активізацією його дослідження в мовознавстві. В поле зору